

Kako poučavati za kritičko mišljenje?

Priručnik za razvoj i jačanje kompetencija poučavanja
nastavnika i edukatora

Iva Buchberger

Rijeka, studeni 2020.

Izrazi koji se koriste u ovome Priručniku,
a imaju rodno značenje koriste se neutralno i odnose se jednako na muški i ženski rod,
osim ako iz smisla pojedine tvrdnje ne proizlazi drukčije.

Priručnik je nastao u okviru projekta
Povećanje zapošljivosti studenata kroz unapređenje Centra za karijere i razvoj stručne
prakse – CEZAR
kojeg je sufinancirala je Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

Sadržaj

0 Predgovor

1 Poučavanje za kritičko mišljenje

1-1 Kompetencija kritičkog mišljenja i ishodi učenja orijentirani na razvoj kritičkog mišljenja

1-2 Poučavanje kao prijenos informacija i poučavanje za kritičko mišljenje

2 O dimenzijama poučavanja za kritičko mišljenje kroz primjere

2-1 Kritički pristup nastavnom sadržaju

2-2 Aktivne nastavne metode i oblici rada

2-3 Aktivne metode evaluacije

2-4 Kritička akcija

2-5 Demokratsko nastavno ozračje

3 Od poučavanja za kritičko mišljenje do svijeta rada

Literatura

0 Predgovor

Za razvoj kompetencije kritičkog mišljenja snažno se zalažu obrazovna politika, pedagoški znanost i struka. Kritičko mišljenje se izdvaja kao jedna od ključnih kompetencija za 21. stoljeće koja odgovara potrebama suvremenog demokratskog društva iznimnog tehnološkog napretka, stalnih promjena i brzog protoka velike količine informacija. Suvremeno društvo traži pojedinca-aktivnog građanina koji promišlja preispituje, vrednuje, filtrira i kritički donosi odluke. Kritičko mišljenje prikazuje se i kao jedan od ključnih ciljeva obrazovanja, jedan od najizazovnijih ishoda dobrog poučavanja te konačno kao jedan od najznačajnijih čimbenika kvalitete učenja.

S obzirom na navedeno, razvidno je zalaganje za kritičko mišljenje i opravdani su razlozi nastojanja da se kod studenata kompetencija kritičkog mišljenja razvija. Ono što je ključno za konkretno ostvarivanje istaknutog u odgojno-obrazovnoj praksi je pružanje podrške nastavnicima koji izravno sudjeluju u procesu poučavanja studenata. *Kako poučavati za kritičko mišljenje? priručnik za razvoj i jačanje kompetencija nastavnika za poučavanje* namijenjen je upravo nastavnicima kako bi im pružio podršku u poučavanju u smislu da osim postojeće preporuke da bi trebali razvijati kompetenciju kritičkog mišljenja kod studenata, dobiju konkretne i jasne smjernice kako da kod studenata razviju kompetenciju kritičkog mišljenja, odnosno kako da poučavaju za kritičko mišljenje.

Kako poučavati za kritičko mišljenje? priručnik za razvoj i jačanje kompetencija nastavnika za poučavanje sadrži tri poglavlja. Poglavlje *Poučavanje za kritičko mišljenje* donosi određenje poučavanja za kritičko mišljenje kao specifičnog pristupa poučavanju uz njegovu usporedbu s poučavanjem kao prijenosom informacija, jasno određenje kompetencije

kritičkog mišljenja i ishoda učenja koje implicira. Slijedi poglavlje *O dimenzijama poučavanja za kritičko mišljenje kroz primjere* u kojem se elaborira poučavanje za kritičko mišljenje kroz njegove dimenzije - kritički pristup nastavnom sadržaju, aktivne nastavne metode i oblici rada, aktivne metode evaluacije, kritička akcija, demokratsko nastavno ozračje. Poglavlje uključuje primjere i zadatke za nastavnike kako bi se navedeni sadržaj približio nastavnicima i kako bi ih se potaklo na aktivno sudjelovanje u ostvarivanju poučavanja za kritičko mišljenje u praksi. Konačno, poglavlje *Od poučavanja za kritičko mišljenje do svijeta rada* bavi se pitanjem pripreme studenata za svijet rada i to kroz organizaciju različitih izvannastavnih aktivnosti koje organiziraju primjerice Centri za karijere.

1 Poučavanje za kritičko mišljenje

1-1 Kompetencija kritičkog mišljenja i ishodi učenja orijentirani na razvoj kritičkog mišljenja

Kako bi se nastavnicima i edukatorima pružile jasne smjernice o tome kako poučavati za kritičko mišljenje, prije svega valja odrediti ono na što se kompetencija kritičkog mišljenja odnosi, odnosno što uključuje. Kada se govori o kompetenciji općenito govori se o skupu određenih znanja, vještina i vrijednosti koje se razvijaju (su razvijene) kod pojedinca.

Najpoznatiji suvremeni teoretičari (Robert Ennis, Richard Paul i Michael Scriven) kritičko mišljenje određuju kao generičku kognitivnu vještinu koja uključuje primjerice vještine vrednovanja, argumentiranja, postavljanja pitanja i donošenja odluka. Konkretno, (1) Ennis (2011) kritičko mišljenje određuje kao prosuđivanje o tome u što vjerovati ili što činiti; (2) Paul i sur. (1989.) kao vrednovanje razloga te formiranje zaključaka i djelovanja u skladu s tim vrednovanjem; te (3) Scriven i Paul (1987) kao konceptualiziranje, primjenjivanje, analiziranje, sintetiziranje i/ili vrednovanje informacija s ciljem usmjeravanja vjerovanja i djelovanja pojedinca. Istaknute vještine kritičkog mišljenja impliciraju zahtjev za specifičnim znanjima koja su povezana s istaknutim vještinama, a koja uključuju primjerice – znanja o pojmovima, sudovima, argumentima, logičkim pogreškama i sl. Nadalje, u nekim drugim raspravama koje vode teoretičari o kritičkom mišljenju (primjerice Ron Barnett) valja uočiti šire razumijevanje kritičkog mišljenja koje podrazumijeva razumijevanje kritičkog mišljenja kao složene kompetencije. U tom smislu se osim istaknutih znanja i vještina naglašava promišljeno djelovanje pojedinca, djelovanje utemeljeno na refleksiji, promatranju ideja i odluka iz različitih perspektiva njegujući pritom demokratske vrijednosti slobode, jednakosti,

tolerancije i otvorenosti na raspravu uz konačno kreiranje vizije i predlaganje razložnih rješenja.

S obzirom na sve navedeno, kritičko se mišljenje može odrediti kao složena generička kompetencija koja uključuje jasan skup znanja, vještina i vrijednosti specificirane u tablici koja slijedi.

KOMPETENCIJA KRITIČKOG MIŠLJENJA		
ZNANJA	VJEŠTINE	VRIJEDNOSTI
Znanja o kritičkom mišljenju	Analitičke vještine	Otvorenost na raspravu
Znanja o pojmu i sudovima	Vještine vrednovanja	Samopouzdanje
Znanja o raspravi	Vještine argumentiranja	Poduzetnost
Znanja o argument	Vještine sinteze i strukturiranja	Odgovornost
Znanja o valjanosti argumenta	Vještine vođenja rasprave	Uvažavanje tuđeg mišljenja
Znanja o pravilima prirodne dedukcije	Vještine postavljanja pitanja	Tolerancija
Znanja o logičkim pogreškama	Vještine aktivnog slušanja	Nediskriminacija
Znanja o elementima pragmatike	Vještine donošenja odluka	Jednakost
Znanja o različitim tema o kojima se kritički promišlja i raspravlja	Vještine kreiranja vizije i predlaganja rješenja	Sloboda
...

Uz određenje jasnog skupa znanja, vještina i vrijednosti koje kompetencija kritičkog mišljenja uključuje, a s ciljem pružanja jasnih smjernica nastavnicima o tome kako poučavati za kritičko mišljenje, važno je odrediti i ishode učenja orijentirane na razvoj kritičkog mišljenja. Na početku se može zaključiti kako ishodi učenja orijentirani na razvoj kritičkog mišljenja uključuju svih šest razina postignuća (zapamćivanje, razumijevanje, primjena, analiza, vrednovanje i stvaranje). Slijedom toga, planiranje nastave na temelju poučavanja za kritičko mišljenje se ne može iscrpiti s ishodima učenja najnižih razina postignuća (poput primjerice ishoda – *Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom satu studenti će moći navesti predstavnike y-a. ili Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom satu student će moći definirati y.*). Na nastavi utemeljenoj u poučavanju za kritičko mišljenje primjeri ishoda učenja najnižih razina postignuća tek su početak i dio nastave koja svoju cijelost ostvaruje i uključivanjem ishoda učenja viših razina postignuća. U tom smislu se od studenata na nastavi utemeljenoj na poučavanju za kritičko mišljenje očekuje da će nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom satu moći – i navesti ključne pojmove, i definirati ključne fenomene, i navoditi primjere, i vrednovati fenomene, i formulirati vlastite stavove o temi, itd.

U nastavku teksta slijede primjeri ishoda učenja orijentirani na razvoj kritičkog mišljenja koji predstavljaju smjernicu za nastavnike u planiranju nastave utemeljene na poučavanju za kritičko mišljenje.

ISHODI UČENJA ORIJENTIRANI NA RAZVOJ KRITIČKOG MIŠLJENJA
Student izdvaja relevantne informacije o temi.
Student razlikuje relevantne i irelevantne informacije o temi.
Student interpretira relevantne informacije o temi.

Student navodi primjere koji dodatno objašnjavaju temu.

Student vrednuje ključne fenomene vezane za temu (navodi prednosti i nedostatke).

Student opravdava tezu vezanu za određeni fenomen.

Student prepoznaje pouzdane izvore informacija.

Student navodi obilježja pouzdanih izvora informacija.

Student razlikuje pouzdane od nepouzdatih izvora informacija.

Student navodi primjer argumenta o temi.

Student vrednuje valjanost argumenta o temi.

Student primjenjuje pravila prirodne dedukcije u zaključivanju.

Student prepoznaje logičke pogreške u zaključivanju.

Student prevladava logičke pogreške u zaključivanju.

Student primjenjuje načela kritičke diskusije.

Student argumentirano raspravlja o temi.

Student strukturira informacije u smislenu cjelinu.

Student vodi raspravu.

Student aktivno sluša sugovornike i postavlja pitanja za daljnju raspravu.

Student donosi odluke na temelju opravdanih razloga.

Student kreira viziju i predlaže rješenja.

Student osmišljava, inovira praksu.

Student pokazuje otvorenost na raspravu.

Student pokazuje poduzetnost u radu.

Student formulira vlastite stavove o temi.

Student opravdava vlastite stavove o temi.

Student brani vlastite stavove o temi.

Student kritizira različite stavove o temi.

Student uvažava tuđa mišljenja o temi.

Student promiče toleranciju i nediskriminaciju.

...

Navedeni primjeri ishoda učenja orijentirani na razvoj kritičkog mišljenja su generički te kao takvi zahtijevaju daljnje preciziranje s obzirom na specifičan predmet poučavanja nastavnika i nastavni sadržaj. Isto tako važno je napomenuti da valja razlikovati ishode učenja na razini nastavnog predmeta (obuhvaća formulaciju *Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom predmetu studenti će moći ...*) i nastavnog sata/nastavne jedinice (obuhvaća formulaciju *Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom satu studenti će moći ...*).

Kao primjer specificiranja navedenih generičkih primjera ishoda učenja orijentiranih na razvoj kritičkog mišljenja može se uzeti nastavni predmet *Ekonomika i politika međunarodne razmjene*. Neki od specificiranih ishoda učenja orijentiranih na razvoj kritičkog mišljenja na razini nastavnog predmeta *Ekonomika i politika međunarodne razmjene* mogu biti sljedeći:

Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom predmetu Ekonomika i politika međunarodne razmjene studenti će moći:

- *Objasniti i analizirati ekonomske odluke koje donose nositelji ekonomske politike u sferi međunarodne ekonomije;*
- *Vrednovati potencijalne posljedice ekonomskih odluka koje donose nositelji ekonomske politike u sferi međunarodne ekonomije;*
- *Sumirati uspješnost dosadašnjih ekonomskih politika koje djeluju na međunarodnu razmjenu i konkurentski položaj pojedinog gospodarstva;*
- *Formulirati vlastite stav o dosadašnjim ekonomskim politikama koje djeluju na međunarodnu razmjenu i konkurentski položaj pojedinog gospodarstva;*
- *...*

Zadatak za nastavnike

Formulirajte ishode učenja orijentirane na razvoj kritičkog mišljenja za (1) svoj predmet poučavanja; (2) odabranu nastavnu jedinicu svoga predmeta poučavanja.

*Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom predmetu _____
studenti će moći:*

-

-

-

-

-

...

*Nakon aktivnog sudjelovanja na nastavnom satu _____ studenti će
moći:*

-

-

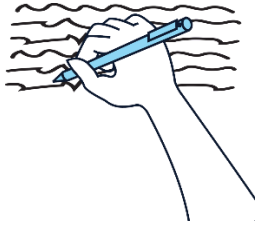
-

-

-

...

Prostor za bilješke i ideje

1-2 Poučavanje kao prijenos informacija i poučavanje za kritičko mišljenje

Za bolje razumijevanje poučavanja za kritičko mišljenje valja se dotaknuti tzv. poučavanja kao prijenosa informacija.¹ Poučavanje kao prijenos informacija, odnosno transmisijsko poučavanje, poučavanje je kod kojeg je fokus na nastavniku i kod kojeg je dominantan prijenos nastavnog sadržaja s nastavnika na studente. Studenti pritom nastavni sadržaj pasivno primaju, mehanički pamte i reproduciraju. Takvo se poučavanje iscrpljuje u ishodima učenja nižih razina postignuća (razina zapamćivanja i razumijevanja). Postavljeni ishodi učenja nižih razina postignuća povlače za sobom dominantnu primjenu (1) nastavne metode usmenog izlaganja u kombinaciji s frontalnim oblikom rada; (2) vrednovanja naučenog i to isključivo zadacima objektivnog tipa uz postavljen zahtjev za jednim točnim odgovorom. Poučavanje za kritičko mišljenje, s druge strane, je poučavanje kod kojeg je fokus na studentu i razvoju njegovih kompetencija te kod kojeg dominira kreiranje nastavnog sadržaja u aktivnom i suradničkom odnosu nastavnika i studenata. To je poučavanje koje svoju cijelost ostvaruje uključivanjem ishoda učenja svih razina postignuća (zapamćivanje/prepoznavanje, razumijevanje, primjena, analiza, vrednovanje i stvaranje). Tako postavljeni ishodi učenja povlače za sobom primjenu (1) različitih nastavnih metoda i oblika rada uz isticanje onih aktivnih i suradničkih.; (2) različitih vrsta vrednovanja – vrednovanje za učenje, vrednovanje kao učenje i vrednovanje naučenog uz primjenu različitih postupaka vrednovanja. Konačno, to je poučavanje koje razvija i njeguje demokratsko razredno ozračje u kojem

¹ O poučavanju za kritičko mišljenje u svojim su radovima pisali brojni autori od kojih valja izdvojiti one koji su upravo dihotomno razmatrali različite pristupe poučavanju/obrazovanju uspoređujući bankarski koncept obrazovanja i obrazovanje za oslobođenje (Paulo Freire, 2002); standardnu paradigmu normalne obrazovne prakse i refleksivnu paradigmu kritičke obrazovne prakse (Matthew Lipman, 2003); tradicionalno obrazovanje i napredno obrazovanje (David Klooster, 2002); poučavanje kao prijenos informacija i poučavanje kao poticanje otkrivanja smisla ili usmjereno na oblikovanje iskustva osobe koja uči (Vlasta Vizek Vidović, 2002).

studenti i nastavnik otvoreno komuniciraju, raspravljaju i surađuju, međusobno se uvažavaju.²

Poučavanje kao prijenos informacija i poučavanje za kritičko mišljenje mogu se dodatno objasniti kroz različite elemente nastave (od nastavnog sadržaja do razrednog ozračja) i to na sljedeći način kako je prikazano u tablici koja slijedi.

Didaktički element	Poučavanje kao prijenos informacija	Poučavanje za kritičko mišljenje
Nastavni sadržaj	Nastavni sadržaj razumije se kao zadan, krut i nefleksibilan.	Nastavni sadržaj razumije se kao dijelom zadan, dijelom otvoren za stvaranje, fleksibilan je.
Ishodi učenja	Područje ishoda učenja dominantno se odnosi na kognitivno područje. Razina postignuća ishoda učenje uključuje niže razine prepoznavanja/zapamćivanja i razumijevanja. Dimenzija znanja se dominantno odnosi na činjenično znanje.	Nastoje se uključiti dva područja ishoda učenja (kognitivno, psihomotorno i afektivno područje), sve razine postignuća (zapamćivanje/prepoznavanje, razumijevanje, primjena, analiza, vrednovanje i stvaranje) i sve dimenzije znanja (činjenično, proceduralno, konceptualno i metakognitivno znanje).
Nastavne metode	Dominantno metoda usmenog izlaganja uz ostale tradicionalne nastavne metode (npr. metoda čitanja i rada na tekstu, ...).	Kombinacija različitih nastavnih metoda i tehnika aktivnog učenja i poučavanja.
Oblici rada	Dominantno frontalni i individualni oblik rada.	Kombinacija različitih oblika rada (frontalni/zajednički oblik rada, individualni rad te suradnički rad - rad u paru, grupni rad).

² Više o istaknutim dimenzijama poučavanja za kritičko mišljenje bit će u nastavku teksta.

Metode vrednovanja	Dominantno vrednovanje naučenog kroz zadatke objektivnog tipa.	Kombinacija različitih vrsta vrednovanja – vrednovanje naučenog, vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje. Primjena različitih zadataka (od zadataka objektivnog tipa do esejskih tipova zadataka).
Razredno ozračje	Jednosmjerna komunikacija od nastavnika prema učeniku. Pasivnost učenika. Javlja se problem motivacije i interesa učenika.	Dvosmjerna/višesmjerna komunikacija. Suradnički odnosi. Otvorenost. Aktivnost učenika.

Konačno, poučavanje za kritičko mišljenje može se definirati intencionalni suradnički odnos nastavnika i studenata u kojem su oni aktivni i reflektivni subjekti koji interpretiraju, analiziraju, primjenjuju, vrednuju i stvaraju nastavni sadržaj te oblikuju argumentirane stavove o njemu.

Poučavanje za kritičko mišljenje određuje se kroz različite dimenzije koje su opisane u nastavku teksta.

DIMENZIJE POUČAVANJA ZA KRITIČKO MIŠLJENJE	
Kritički pristup nastavnom sadržaju	Ne uključuje puko prenošenje nastavnog sadržaja s nastavnika na studenta, uključuje interpretaciju, analizu, sintezu, primjenu, vrednovanje i inovaciju nastavnog sadržaja.
Aktivne nastavne metode i oblici rada	Ne uključuje dominaciju usmenog izlaganja nastavnog sadržaja od strane nastavnika uz naglašen frontalni oblik rada i pasivnu ulogu studenata, uključuje aktivno sudjelovanje studenta uz primjenu različitih nastavnih metoda i suradničkih oblika rada.
Aktivne metode vrednovanja	Ne uključuje dominaciju vrednovanja naučenog kroz zadatke objektivnog tipa, uključuje vrednovanje za učenje, kao učenje i

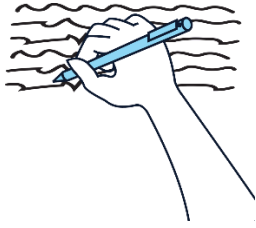
	vrednovanje naučenog, samovrednovanje, suradničko vrednovanje, ...
Kritička akcija	Uključuje transfer razvijenih kompetencija i na svakodnevni život i tržište rada te aktivno sudjelovanje studenata u zajednici.
Demokratsko razredno ozračje	Uključuje suradnju, dijalog, otvorenost, ...

Za kraj ovoga poglavlja važno je ukratko vrednovati poučavanje za kritičko mišljenje, odnosno navesti njegove prednosti i nedostatke s ciljem njegova unapređivanja i kvalitetne primjene u praksi.

POUČAVANJE ZA KRITIČKO MIŠLJENJE	
PREDNOSTI	NEDOSTACI
Odgovara potrebama i zahtjevima suvremenog demokratskog društva stalnih i brzih promjena.	Nije ekonomično.
Odgovara potrebama i zahtjevima tržišta rada.	Zahtijeva veću pripremu nastavnika.
Vodi do kvalitetnijeg i dubljeg učenja, sporijeg zaboravljanja naučenog.	Nepredvidivo je.
Kreativno, dinamično, poticajno.	Učinkovitost ne ovisi samo o nastavniku, već u značajnom dijelu o aktivnostima učenika.
...	Izazovno za online okruženje poučavanja i velik broj studenata.
	...

Slijedi poglavlje O dimenzijama poučavanja za kritičko mišljenje kroz primjere u kojem će se, kako i sam naslov poglavlja kaže istaknute dimenzije poučavanja za kritičko mišljenje elaborirati kroz primjere.

Prostor za bilješke i ideje

2 O dimenzijama poučavanja za kritičko mišljenje kroz primjere

2-1 Kritički pristup nastavnom sadržaju

Prva dimenzija poučavanja za kritičko mišljenje odnosi se na kritički pristup nastavnom sadržaju. Autori koji se bave poučavanjem kritičkog mišljenja naglašavaju kako se najbolje uči kritički misliti kada je takav način mišljenja zapravo način *kako se pristupa nastavnom sadržaju* (Steele, Meredith i Temple, 2001a). Polazeći od određenja kritičkog mišljenja kroz ključne vještine u okviru interpretacije, analize, evaluacije, inferencije i izražavanja koje izdvaja Facione (1990), kritički pristup nastavnom sadržaju uključuje upravo to da studenti, ali i nastavnici/edukatori, pristupaju nastavnom sadržaju na način da nadilaze mehaničko reproduciranje sadržaja. Razmatrajući na taj način ovu dimenziju poučavanja za kritičko mišljenje, može se uočiti kako kritički pristup nastavnom sadržaju obuhvaća različite razine postignuća u ostvarivanju ishoda učenja polazeći od razine zapamćivanja (i to 'samo' ključnih informacija), preko razumijevanja, primjene, analize i vrednovanja, dolazeći konačno do stvaranja (kroz primjerice osmišljavanje argumenata i prigovora ili kreiranja mogućih rješenja postavljenih problema, i sl.). Konačno, naglašava se kako je, za one koji kritički razmišljaju, bazično razumijevanje informacija tek početna pozicija, a ne cilj učenja (Steele i sur., 2001).

Kritički pristup nastavnom sadržaju, prema tome, uključuje izdvajanje ključnih informacija povezanih s nastavnim sadržajem; razlikovanje relevantnih i pouzdanih izvora informacija; objašnjavanje i interpretaciju nastavnog sadržaja; navođenje primjera pri interpretaciji nastavnog sadržaja; povezivanje prethodno usvojenog nastavnog sadržaja u usvajanju novog; povezivanje nastavnog sadržaja s nastavnim sadržajem drugih nastavnih predmeta; povezivanje nastavnog sadržaja sa zahtjevima i

dinamikom tržišta rada; povezivanje nastavnog sadržaja sa svakodnevnim životnim situacijama; prezentaciju nastavnog sadržaja iz različitih perspektiva; propitivanje nastavnog sadržaja i pretpostavki iz kojih proizlazi; prepoznavanje i formuliranje argumenata povezanih s nastavnim sadržajem; formiranje i argumentiranje vlastitih stavova o nastavnom sadržaju; formiranje, argumentiranje i propitivanje različitih stavova o nastavnom sadržaju.

Primjeri kritičkog pristupa nastavnom sadržaju

1. Prepoznavanje i formuliranje argumenata povezanih s nastavnim sadržajem

Oblici protekcionizma u međunarodnoj razmjeni

(isječak iz članka)

Problematika protekcionizma kao fenomena vanjskotrgovinske politike bila je posebno aktualna u XVIII. i XIX. stoljeću. Još 1791. godine američki ministar financija Aleksandar Hamilton napisao je Izvještaj o manufakturama i on se smatra začetnikom suvremenog protekcionizma. Bilo je to vrijeme neposredno poslije ostvarivanja političke nezavisnosti SAD, kada je trebalo tražiti putove i načine za učvršćenje te nezavisnosti. Hamilton se zalagao za uvođenje carina kako bi smanjio uvoz industrijskih proizvoda iz Engleske i time stvorili uvjeti za razvoj domaće industrije. U svezi s tim treba napomenuti da je u to doba Engleska bila jedna od najrazvijenijih zemalja, pa su njeni proizvodi gušili američku mladu proizvodnju, nanoseći joj velike štete.

Uvidjevši da može doći do neželjenih posljedica Henry Carey traži zaštitu ne samo industrije u svojoj zemlji već i poljoprivrede. U isto vrijeme je Simon Petten putem uvođenja carina na uvoz pokušao pronaći sredstvo za

očuvanje više razine nadnica, a time i životnog standarda u SAD. Dakle, počinju se stvarati barijere konkurenciji, odnosno slobodnoj trgovini. Potom se pojavljuju teoretičari protekcionizma, a svakako je najpoznatiji Friedrich List, koji traži zaštitu od, u to doba razvijenije, engleske industrije, da bi se mogla razvijati mlada industrijska proizvodnja u Njemačkoj. List je pokušavao naći takva rješenja kroz druge oblike. Naime, on je smatrao da je carinska zaštita privremenog karaktera. Prema njegovu mišljenju, carine trebaju uvoditi samo one nacije koje raspolažu velikim materijalnim i duhovnim potencijalom koji će garantirati uspješan razvoj vlastite industrije. Zapaža se da on potpuno odbacuje liberalizam, a protekcionizam smatra samo privremeno nužnim u zemljama koje su kasnije pristupile razvoju industrije. List je, dakle, prvi teoretičar koji dublje ulazi u probleme konkurencije i uvođenja drugih mjera za zaštitu domaće proizvodnje od vanjske trgovine.

Nastavni sadržaj preuzet iz preglednog rada pod naslovom *Oblici protekcionizma u međunarodnoj razmjeni* autora Mihajla Aćimovića.

Puna referenca: Aćimović, M. (1995). Oblici protekcionizma u međunarodnoj razmjeni. *Tourism and hospitality management*, 1, 1, 9-21. Preuzeto 27.10.2020. s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=269331

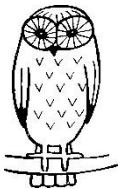
Jedan od elemenata kritičkog pristupa nastavnom sadržaju je i prepoznavanje i formuliranje argumenata povezanih s nastavnim sadržajem. Može li se u navedenom primjeru nastavnog sadržaja na temu oblika protekcionizma u međunarodnoj razmjeni prepoznati određeni argument? Može li se prepoznati što se zaključuje i na koji način se to opravdava? Element prepoznavanja i formuliranja argumenata je ključan dio kritičkog mišljenja i razvoja kompetencije kritičkog mišljenja budući da od pojedinaca traži razlikovanje činjenica i vrijednosti/stavova, odnosno razlikovanje nečega 'što je' i 'što bi trebalo biti'. Vrijednosti i stavovi ('što bi trebalo biti') otvaraju prostor za raspravu, traže propitivanje i alternativna rješenja, prema tome ni ne 'trpe' reprodukciju.

Primjerice, iz navedenog primjera nastavnog sadržaja prepoznaje se sljedeći argument:

Tvrdnja (što se tvrdi i kako se to opravdava):

Treba uvesti carine na uvoz zato što treba očuvati više razine nadnica i viši životni standard u SAD-u.

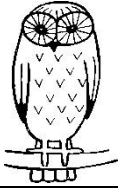
Kako bi se kritički pristupilo nastavnom sadržaju i kako bi se specifično prepoznavali i formulirali argumenti povezani s nastavnim sadržajem, a naročito formulirali vlastiti argumenti, odnosno vodila rasprava o temi, treba izdvojiti relevantne informacije o temi – specifično za izdvojen primjer, izdvojiti relevantne informacije o carinama kao sredstvu politike međunarodne razmjene. Nakon izdvajanja relevantnih informacija o temi, slijede komentari na izdvojeni argument te konačno formuliranje vlastita stava o temi.

Zadatak za nastavnike

U izdvojenom nastavnom sadržaju mogu se prepoznati i drugi argumenti – izdvojite i druge argumente koje prepoznajte.

Tvrdnja (što se tvrdi i kako se to opravdava):

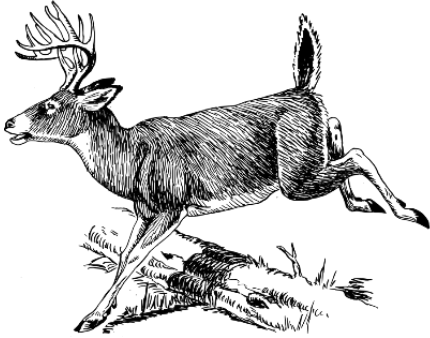
Zadatak za nastavnike

Odaberite nastavni sadržaj iz vašeg predmeta poučavanja i izdvojite argument/e koje prepoznajete u njemu – izdvojite tvrdnju (zaključni sud) i opravdanje. Komentirajte argument i ponudite vlastiti argument (vlastiti stav o temi).

Argument (što se tvrdi i kako se to opravdava):

Vlastiti stav/argument (što tvrdite i kako to opravdavate):

2. Primjena pravila preskakanja pogrešaka u zaključivanju u raspravama – Predložak

PRAVILA PRESKAKANJA POGREŠAKA U ZAKLJUČIVANJU

<p>PRESKAKANJE ARGUMENTA IZ NARODA</p> <p>Ne zaključujte da je nešto tako samo zato što većina zaključuje da je nešto tako.</p>
<p>PRESKAKANJE POGREŠKE OPOZICIJE</p> <p>Ne zaključujte da nešto nije tako samo zato što 'tvoji protivnici po stavovima' zaključuju da je nešto tako.</p>
<p>PRESKAKANJE ARGUMENTA PROTIV ČOVJEKA</p> <p>Ne napadajte čovjeka koji nešto zaključuje, argumentima 'napadajte' ono što i kako zaključuje.</p>
<p>PRESKAKANJE ARGUMENTA APELIRANJA NA NEPRIMJERENI ARGUMENT</p> <p>Ne zaključujte pozivajući se na autoritet/stručnjaka iz područja o kojem uopće nije riječ.</p>
<p>PRESKAKANJE <i>NON SEQUITURA</i></p> <p>Ne zaključujte tako da vam zaključak ne slijedi iz razloga koje navodite.</p>

3. Razlikovanje pouzdanih i nepouzdatih izvora informacija te istinitih i lažnih informacija - Predložak

DETEKTIRANJE (NE)POUZDANIH IZVORA INFORMACIJA I LAŽNIH/ISTINITIH INFORMACIJA

<p style="text-align: center;">PROVJERITE IZVOR</p> <p style="text-align: center;">Važno je provjeriti izvor informacije, odrediti njegovu pouzdanost na temelju informacija o izvoru.</p>
<p style="text-align: center;">PROVJERITE AUTORA</p> <p style="text-align: center;">Važno je provjeriti tko je autor informacija, njegovu vjerodostojnost i stručnost u području/temi o kojoj govori.</p>
<p style="text-align: center;">PROVJERITE DATUM OBJAVE</p> <p style="text-align: center;">Važno je provjeriti datum objave informacija kao bi se zaključilo o tome je li informacija recentna i uvažava li se vremenski kontekst informacije.</p>
<p style="text-align: center;">PROVJERITE UTEMELJENOST</p> <p style="text-align: center;">Važno je provjeriti jesu li informacije u tekstu na dobar način objašnjenje i opravdane, jesu li utemeljene, čini li tekst smislenu cjelinu.</p>
<p style="text-align: center;">ISTRAŽITE DRUGE IZVORE</p> <p style="text-align: center;">Važno je provjeriti postoje li i drugi izvori informacija već u samom tekstu. Važno je istražiti i konzultirati druge izvore kako bi se prepoznalo podupiru li i drugi izvori cijelu priču.</p>

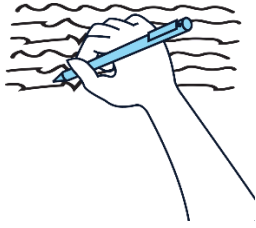
PROČITAJTE CIJELI TEKST

Važno je pročitati cijeli tekst, ne samo naslov, kako bi se izbjegla površnost i prikupila cjelovitost informacija.

OSJETITE TEKST

Važno je uočiti je li tekst obojen emocijama ili se iznose činjenice. Lažne informacije (vijesti) su nerijetko obojene negativnim emocijama s ciljem da se kod čitatelja isto tako izazovu negativne emocije (straha, ljutnje, ...).

Prostor za bilješke i ideje

2-2 Aktivne nastavne metode i oblici rada

U određivanju navedene dimenzije generičkog modela poučavanja za kritičko mišljenje polazi se od nalaza istraživanja koji pokazuju kako malo nastavnog sadržaja koje nastavnik metodom usmenog izlaganja studentima izloži, studenti i zapamte. Tome valja pridodati i podatak o pažnji slušatelja koja opada nakon petnaest minuta nečijeg jednosmjernog izlaganja što je očit znak nedostatka navedene nastavne metode (Vizek Vidović, Benge Kletzien i Cota Bekavac, 2002) i potrebe da se tzv. predavačka nastava obogati različitim nastavnim metodama s naglaskom na većoj aktivnosti studenata. Uključivanje aktivnih nastavnih metoda u nastavu za sobom povlači i odmak od redukcije nastave na samo frontalni oblik rada te aktivno zauzimanje za uključivanje suradničkih oblika rada u nastavu – rada u paru, grupnog rad i timskog rad. Poučavanje za kritičko mišljenje i u odnosu na oblike rada sugerira kombinaciju različitih oblika rada od individualnog, frontalnog do različitih oblika suradničkog učenja.

Dimenzija aktivne nastavne metode i oblici rada, prema tome, uključuje primjenu različitih nastavnih metoda u nastavi (od nastavne metode usmenog izlaganja, razgovora do različitih tehnika aktivnog učenja i podučavanja poput oluje ideja i igranja uloga); primjenu različitih oblika rada u nastavi (od frontalnog i individualnog do suradničkih oblika rada), te konačno osmišljavanje i inoviranje nastave u kategoriji nastavnih metoda i oblika rada.

Primjeri nastavnih metoda koja potiču razvoj kritičkog mišljenja

1. Metoda razgovora/ Metoda postavljanja pitanja je nastavna metoda u kojoj nastavnik ne daje gotove informacije studentima, već postavlja pitanja studentima o nastavnom sadržaju kako bi studenti sami došli do odgovora. Na taj se način omogućava visoka angažiranost studenata u nastavi, evociranje njihova prethodnog znanja, novih ideja, drugačijih perspektiva u pristupu nastavnom sadržaju, itd.

2. INSERT metoda je interaktivni način dubinskog kritičkog čitanja i pronalaženja u tekstu (1) informacija koje se već znaju (oznaka +); (2) novih informacija/onih koje se čitajući nauče (oznaka !); (3) informacija koje su nejasne, zbunjujuće, ... (oznaka ?); (4) informacije o kojima se želi znati više (oznaka →). Obilježava se tekst na marginama ili se zasebno bilježe informacije prema INSERT predlošku.

INSERT metoda – Predložak

Znam +	Naučio sam !	Nije mi jasno ?	Želim znati više

3. KWL metoda (znam - želim znati - naučio sam) je metoda poticanja na razmišljanje što studenti znaju (prethodno znanje), žele znati (motivacija) i što su naučili (sinteza). Studenti u tablicu ispisuju stupac K i W prije obrade (npr. čitanja teksta ili učiteljeva usmenog izlaganja), te stupac L nakon.

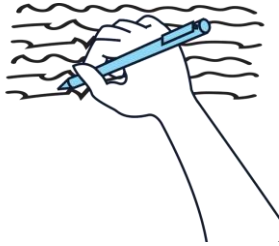
KWL metoda - Predložak

Znam	Želim znati	Naučio sam

4. Pisani razgovor je pismena komunikacija među studentima na način da nastavnik odredi temu koju studenti u paru na zajedničkom nastavnom listiću naizmjenično u tišini komentiraju. Metoda stvara visoku koncentraciju studenata uz intenzivni oblik interakcije među njima. Izrazita prednost ove

metode je što osigurava prostor i priliku za jednaki angažman studenata (posebno onih kojima je teže sudjelovati u usmenim verbalnim raspravama i razgovorima).

Pisani razgovor - Predložak

Tema:

Komentar studenta 1:

Komentar studenta 2:

Komentar studenta 1:

Komentar studenta 2:

...

5. Pisana rasprava je nastavna metoda koja predstavlja vođenje rasprave primjenom individualnog oblika rada (iako bi se naravno mogla prilagoditi i za druge oblike rada u nastavi poput rada u paru ili grupnog rada). Student na, za to pripremljen predložak (tzv. raspravnicu), izdvaja (1) temu rasprave; (2) pitanje rasprave; (3) bitne informacije za raspravu; (4) argumentirani odgovor na pitanje rasprave; (5) dodatna pitanja koja rasprava otvara; (6) komentar (pisani ili slikovni). Pisana rasprava potiče interaktivno učenje, razvija visoku koncentraciju i preciznost u formiranju stavova. Na kraju, važno je istaknuti kako pisana rasprava, kao i pisani razgovor, osigurava prostor i priliku za jednaki angažman studenata (posebno onih kojima je teže sudjelovati u usmenim verbalnim raspravama i razgovorima).

Pisana rasprava - Predložak

Raspravnica	
	
Tema rasprave:	<i>... Nastavlja se</i>
Pitanje rasprave:	
Bitne informacije za raspravu:	

Argumentirani odgovor na pitanje rasprave:

Smatram zato što

Dodatna pitanja koja rasprava otvara:

Komentar (pisani ili slikovni):

Čovjek s idejom
nije bilo TKO!

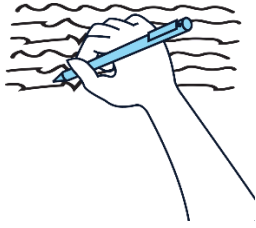

Zadatak za nastavnike

Odaberite nastavni sadržaj iz vašeg predmeta poučavanja i pokušajte isplanirati nastavni sat – isplanirajte obradu nastavnog sadržaja primjenom odabrane nastavne metode.³

³ Uz prikazane i opisane nastavne metode, konzultirajte i drugu literaturu u kojoj se predstavljaju nastavne metode usmjerene razvoju kritičkog mišljenja, primjerice rad autorice Bjelanović Dijanić, (2012).

Prostor za bilješke i ideje

2-3 Aktivne metode evaluacije

Slijedom navedenih dviju dimenzija poučavanja za kritičko mišljenje (kritički pristup nastavnom sadržaju i aktivne nastavne metode i oblici rada), a poštivajući konstruktivno povezivanje (poravnavanje) elemenata nastave, sljedeća dimenzija obuhvaća metode evaluacije. S obzirom na postavljene ishode učenja, koje kritički pristup nastavnom sadržaju i traži (različite razine postignuća studenata od zapamćivanja do stvaranja), evaluacija tih postignuća treba obuhvaćati metode koje nadilaze traženje jednog točnog odgovora. Slijedom toga, dimenzija aktivne metode evaluacije uključuje proces vrednovanja rada studenata uz izraženu primjenu različitih postupaka vrednovanja (od zadataka objektivnog tipa do esejskih zadataka kako usmenih tako i pisanih).

Kod poučavanja za kritičko mišljenje nastavnik/edukator ne bi trebao biti usmjeren samo na vrednovanje naučenoga, odnosno na vrednovanje ostvarivanja ishoda učenja (tzv. sumativno vrednovanje), već i na tzv. formativno vrednovanje koje se odnosi na vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje. Kod vrednovanja za učenje vrednuje se, bez ocjenjivanja, trenutna razina ostvarenosti postavljenih ishoda učenja kako bi se sam proces učenja usmjerio. Kod vrednovanja kao učenja studente se uključuje u proces vrednovanja i to kroz suradničko vrednovanje, samovrednovanje i vrednovanje nastave kako bi upravo aktivnim sudjelovanjem u tome procesu studenti razvili kompetencije kritičkog mišljenja. Konačno, može se reći kako dimenzija aktivnih metoda evaluacije uključuje i element samokritičnosti, odnosno samovrednovanja nastavnika/edukatora koji imaju zadatak razvijati vrijednost samokritičnosti kako vlastitu tako i onu svojih studenata.

Primjeri metoda vrednovanja koja potiču razvoj kritičkog mišljenja

1. Zadaci za razvoj kritičkog mišljenja

PRIMJERI ZADATAKA ZA RAZVOJ KRITIČKOG MIŠLJENJA

Izdvojite glavnu ideju o X-u.

Navedite koja je važnost X-a.

Usporedite X i Y prema kriteriju C.

Klasificirajte X prema kriteriju C.

Navedite obilježja prema kojemu se X i Y razlikuju.

Navedite obilježja prema kojemu X i Y slični.

Navedite prednosti X-a.

Navedite nedostatke X-a.

Navedite načine kako se nedostaci X-a mogu prevladati.

Postavite pitanje rasprave vezano za temu X.

Formulirajte vlastiti stav o pitanju rasprave vezano za temu X.

Obranite stav koji glasi X.

Donesite odluku o X-u.

Opravdajte razloge za donesenu odluku X.

Osmislite novi prijedlog o X-u.

...

*Napomena: Navedeni primjeri zadataka za razvoj kritičkog mišljenja su generički i treba ih specificirati s obzirom na temu i predmet poučavanja.

Zadatak za nastavnike

Osmislite zadatke za razvoj kritičkog mišljenja iz vašeg predmeta poučavanja specificirajući gore navedene generičke primjere.

2. Suradničko vrednovanje

Prezentacija seminarskog rada: Suradničko vrednovanje	
<p>Ime i prezime studenta/ice čiji se rad vrednuje:</p> <p>Ime i prezime studenta/ice koji vrednuje:</p>	
Kriterij	1 – Uopće ne; 2 – U većini ne; 3 – Dijelom ne, dijelom da; 4 – U većini da; 5 – U potpunosti
Zadovoljeni su formalni uvjeti (prezentacija prati zadane upute, rad se prezentira, ne čita, poštuje se zadano vrijeme izlaganja, ...).	1 2 3 4 5
Pri interpretaciji sadržaja prezentacije izdvojene su ključne informacije i navode se korisni primjeri.	1 2 3 4 5
Pri prezentaciji seminarskog rada koristi se poželjna verbalna i neverbalna komunikacija.	1 2 3 4 5
Postignuta je interakcija s kolegama.	1 2 3 4 5
Seminarski rad prezentiran je jasno i strukturirano.	1 2 3 4 5
Seminarski rad prezentiran je u skladu sa strukom i znanosti (primjenjuju se stručni termini, iznose se relevantni nalazi recentnih i relevantnih istraživanja, ...).	1 2 3 4 5
Seminarski rad prezentiran je na originalan i kreativan način.	1 2 3 4 5

3. Vrednovanje nastave i rada nastavnika

Vrednovanje nastave i rada nastavnika					
Kriterij	1 – Uopće ne; 2 – U većini ne; 3 – Dijelom ne, dijelom da; 4 – U većini da; 5 – U potpunosti				
Nastavnik prezentira nastavni sadržaj na jasan i strukturirani način.	1	2	3	4	5
Nastavnik prezentira nastavni sadržaj na zanimljiv način.	1	2	3	4	5
Prezentirani nastavni sadržaj je koristan i važan za našu struku.	1	2	3	4	5
Nastavnik potiče interakciju na nastavi.	1	2	3	4	5
Nastavnik osigurava poticajno i suradničko ozračje u razredu.	1	2	3	4	5
Komentar: <i>Ako imate dodatnih komentara o nastavi i radu nastavnika, molimo upišite ih.</i>					

4. Samovrednovanje – nastavnici

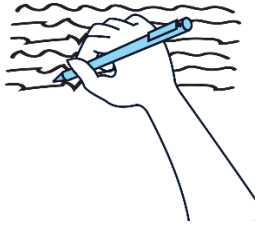
Samovrednovanje nastave i rada nastavnika					
Kriterij	1 – Uopće ne; 2 – U većini ne; 3 – Dijelom ne, dijelom da; 4 – U većini da; 5 – U potpunosti				
Pri obradi nastavnog sadržaja izdvajam ključne informacije i interpretiram nastavni sadržaj na jasan i strukturirani način.	1	2	3	4	5
Pri obradi nastavnog sadržaja navodim primjere, povezujem nastavni sadržaj s drugim predmetima poučavanja, sa zahtjevima i dinamikom tržišta rada te svakodnevnim životom.	1	2	3	4	5
Potičem studente na razlikovanje relevantnih i pouzdanih izvora informacija.	1	2	3	4	5
Potičem studente na prepoznavanje i formiranje argumenata o sadržaju poučavanja.	1	2	3	4	5
Potičem studente na formiranje i argumentiranje vlastitih stavova o sadržaju poučavanja.	1	2	3	4	5
Primjenjujem različite metode poučavanja (od metode usmenog izlaganja, razgovora do različitih tehnika aktivnog učenja i poučavanja poput oluje ideja i igranja uloga).	1	2	3	4	5
Primjenjujem različite oblike rada u nastavi (od frontalnog i individualnog do suradničkih oblika rada).	1	2	3	4	5
Potičem interakciju među studentima i njihovu aktivnu ulogu u nastavi.	1	2	3	4	5

Primjenjujem različite metode vrednovanja ostvarenih postignuća studenata (zadaci objektivnog tipa, zadaci esejskog tipa, usmeni i pisani zadaci, ...).	1	2	3	4	5
Primjenjujem suradničko vrednovanje rada studenti vrednuju rad jedni drugima).	1	2	3	4	5
Primjenjujem samovrednovanje rada (studenti vrednuju svoj rad).	1	2	3	4	5
Primjenjujem vrednovanje nastavnika i procesa poučavanja od strane studenata.	1	2	3	4	5
Razvijam nastavno ozračje tolerancije, otvorenosti, dijaloga i uvažavanja tuđeg mišljenja.	1	2	3	4	5
Potičem studente na proaktivnost i angažiranost u okruženju i zajednici primjenom usvojenog nastavnog sadržaja.	1	2	3	4	5

5. Samovrednovanje - studenti

Aktivnost na online nastavi: Samovrednovanje			
Ime i prezime studenta/ice			
Kriterij	1 – Redovito; 2 – Ponekad; 3 – Nikad		
Pratim obavijesti vezane za kolegij (putem Merlina, e-pošte, ...).	1	2	3
Pratim obradu nastavnog sadržaja (putem Merlina) i vodim bilješke/portfelj.	1	2	3
Izvršavam zadatke i aktivnosti na kolegiju (putem Merlina).	1	2	3
Postavljam pitanja o nastavnom sadržaju (Forumi na Merlinu, putem e-pošte, ...).	1	2	3
Sudjelujem u raspravama o nastavnom sadržaju (Forumi na Merlinu, putem e-pošte, ...).	1	2	3
Kada sudjelujem u raspravama o nastavnom sadržaju (Forumi na Merlinu, putem e-pošte, ...) služim se znanjima i vještinama koje razvijam na kolegiju.	1	2	3
Kada sudjelujem u raspravama o nastavnom sadržaju (Forumi na Merlinu, putem e-pošte, ...) koristim stručne termine.	1	2	3
Čitam obaveznu i dopunsku literaturu predviđenu izvedbenim planom kolegija.	1	2	3

Prostor za bilješke i ideje

2-4 Kritička akcija

Kritička akcija podrazumijeva različite aktivnosti koje pojedinci provode u svome okruženju, a proizlaze iz njihova kritičkog promišljanja. Drugim riječima, kritička akcija podrazumijeva provedbu aktivnosti nakon identificiranja i analize problema, kreiranja vizije, istraživanja i evaluacije mogućih rješenja, te konačno nakon odlučivanja o najprikladnijem rješenju istaknutih problema.

Polazište za kritičku akciju kao istaknutu dimenziju poučavanja za kritičko mišljenje, valja pronaći u proširenju ideje kritičkog mišljenja kojeg nudi Barnett (1997). Autor ističe kako ideju kritičkog mišljenja treba proširiti na ideju kritičkog bivanja (*engl. critical being*) koja osim kritičke refleksije nad sadržajem, uključuje i razvoj kritičke samorefleksije i kritičke akcije. Kritička akcija se pritom definira kao forma kritičnosti koja podrazumijeva izravnu angažiranost u svijetu. Naznake navedene ideje valja pronaći i u Lipmanovom (2003) naglašavanju kritičkog mišljenja kao praktičnog rezoniranja (*engl. practical reasoning*) koji ide u smjeru razvoja pojedinca u smislu da on onda biva refleksivniji, razložniji i razumniji, pa na taj način i djeluje u svome okruženju. Brookfield (2012) to naziva i poduzimanjem informativne akcije na temelju identificiranja pretpostavki, provjere istinitosti i valjanosti tih pretpostavki te promatranja ideja i odluka iz različitih perspektiva, u kojoj i vidi smisao kritičkog mišljenja.

Dimenzija kritičke akcije, prema tome uključuje identificiranje problema u okruženju i zajednici; kreiranje vizije i predlaganje rješenja, a koje su povezana s nastavnim sadržajem; odabir najboljeg rješenja identificiranih problema u okruženju i zajednici; te konačno provedbu aktivnosti u okruženju i zajednici, a koje su povezane s nastavnim sadržajem.

Kritička akcija – Predložak

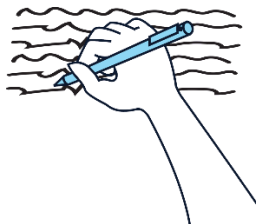
KRITIČKA AKCIJA

Identificirajte problem u okruženju i zajednici povezan s nastavnim sadržajem.
Kreirajte viziju i predložite moguća rješenja, a koje su povezana s nastavnim sadržajem.
Izdvojite najbolje rješenje identificiranog problema u okruženju i zajednici.
Provedite aktivnosti u okruženju i zajednici koje predstavljaju rješenje identificiranog problema.

Zadatak za nastavnike

Odaberite nastavni sadržaj iz vašeg predmeta poučavanja i osmislite zadatke za studente koristeći predložak kritičke akcije s konačnim ciljem provedbe kritičke akcije.

Prostor za bilješke i ideje

2-5 Demokratsko nastavno ozračje

Postavljanje izazovnih pitanja studentima uz izraženo razvijen dijalog tijekom kojeg se studenti međusobno uvažavaju, ali i iskazuju neslaganje s tuđim mišljenjima, pokazao se kao važan element poučavanja koji pridonosi razvoju kritičkog mišljenja (Shim i Waltzack, 2012). Nerijetko se navodi kako je iznimno važno studentima osigurati okruženje u kojem se dopuštaju pogrešni odgovori i razbija strah od pogrešnog odgovora s obzirom na to da se na taj način osigurava prostor za rađanje raznovrsnosti ideja koje doprinose razvoju kritičkog mišljenja. Dimenzija demokratskog nastavnog ozračja predstavlja dimenziju poučavanja za kritičko mišljenje koja uključuje aktivno uključivanje svih studenta u nastavu; poticanje interakcije i suradničkih odnosa u razredu; razvoj nastavnog ozračja tolerancije, uvažavanja tuđeg mišljenja i otvorenosti ka novim idejama i kritikama; osiguravanje slobodnog argumentiranog neslaganja sa stavovima drugih; osiguravanje nerizičnog nastavnog okruženja bez poruge, omalovažavanja i straha.

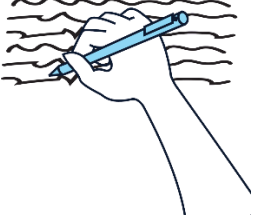
Na kraju valja istaći kako se dimenzija demokratskog nastavnog ozračja u značajnoj mjeri ostvaruje u praksi primjenom ostalih dimenzija poučavanja za kritičko mišljenje. Kritički pristup nastavnom sadržaju, primjena aktivnih nastavnih metoda i suradničkih oblika rada, primjena aktivnih metoda vrednovanja te konačno primjena kritičke akcije, povlače za sobom ili bolje rečeno postavljaju zahtjev za tim da se sve navedeno događa u ozračju izražene interakcije i uključenosti svih subjekata te otvorenosti, dijaloga i međusobnog uvažavanja.

Zadatak za nastavnike

Osmislite i opišite aktivnosti za studente u okviru vašega predmeta poučavanja kojima ćete potaknuti ostvarivanje demokratskog nastavnog ozračja.

Empty rectangular box at the top of the page.

Prostor za bilješke i ideje

A large rectangular area for notes and ideas, containing a small illustration of a hand holding a blue pen writing on a notepad.

3 Od poučavanja za kritičko mišljenje do svijeta rada

Poučavanje kao značajan proces primarno usmjeren na razvoj kompetencija studenata ujedno predstavlja i pripremu studenata za svijet rada. Drugim riječima, jedna je od važnih uloga poučavanja da odgovara zahtjevima tržišta rada i dinamici koju tržište rada nameće. Tu ulogu poučavanja nastavnici u svome radu trebaju razvijati i to kroz, kako je u ranijim poglavljima i istaknuto, kritički pristup nastavnom sadržaju koji, između ostalog, podrazumijeva povezivanje nastavnog sadržaja sa zahtjevima i dinamikom tržišta rada.

Osim poučavanja u okviru nastavnih aktivnosti i specifične uloge nastavnika u tome procesu, u pripremi studenata za svijet rada značajnu ulogu imaju i izvannastavne aktivnosti koje organiziraju primjerice Centri za karijere. Kao primjer uzet će se Centar za karijere pri Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.⁴

Centar za karijere EFRI pruža studentima priliku za primjenom stečenih kompetencija na studiju praksi i upoznavanjem svijeta rada razvijajući tako dodatne kompetencije i radna iskustva još za vrijeme studija. Primarni ciljevi Centra su (kako sami navode):

- ✓ Uspostaviti kontakt između studenata i poslodavaca koji će im pomoći u pronalaženju posla i razvoju karijere
- ✓ Biti partner u realizaciji najboljih poslovnih ideja (studentsko poduzetništvo)

⁴ Više o Centru za karijere Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci na sjedećoj poveznici: https://www.efri.uniri.hr/hr/centar_za_karijere/15

- ✓ Edukativnim radionicama približiti studentima poslovni svijet i razviti senzibilitet za pitanja iz poslovne prakse
- ✓ Omogućiti studentima uvid u suvremene alate za razvoj karijere poučiti studente vještinama donošenja odluka te upravljanju profesionalnim i akademskim ciljevima
- ✓ Poduprijeti samozapošljavanje kroz financijsku i stručnu podršku studentskim start-up-ovima

Slijedom istaknutih ciljeva Centra i u kontekstu razvoja kompetencije kritičkog mišljenja studenata, u nastavku teksta predlažu se mogući načini i aktivnosti koje bi Centar za karijere EFRI mogao provoditi, a sve s ciljem ostvarivanja poučavanja za kritičko mišljenje u praksi.

Prijedlozi aktivnosti za razvoj kompetencije kritičkog mišljenja studenata u organizaciji Centra za karijere EFRI
1. Organizacija fokus-radionica razvijanja i osnaživanja određenih elemenata kompetencije kritičkog mišljenja (primjerice poduzetništva, kritičkog donošenja odluka, ...).
2. Organizacija radionica osmišljavanja prijedloga projekata i javljanja na natječaj
3. Organizacija fokus-radionica osmišljavanja prijedloga projekata i javljanja na natječaj – A) Fokus-radionica Od problema do ciljeva; B) Od ciljeva do izrade plana aktivnosti; C) Plan praćenja/monitorniga i održivost projekta; D) Proračun projekta; i sl.
4. Savjetovanje i podrška studentima u osmišljavanju prijedloga projekata i javljanja na natječaj
5. Organizacija učenja zalaganjem u zajednici

Primjer radionice razvijanja i osnaživanja kritičkog donošenja odluka studenata

Kritičko donošenje odluka jedan je od elemenata kompetencije kritičkog mišljenja od iznimne važnosti kako u profesionalnom tako i u osobnom životu pojedinaca. Centar za karijere može svoje aktivnosti usmjeriti na tzv. fokus-radionice na kojima bi se razvijale upravo takve kompetencije, odnosno elementi kompetencije kritičkog mišljenja koji predstavljaju suvremene alate za razvoj karijere. Fokus-radionica razvoj i osnaživanja kritičkog donošenja odluka može se usmjeriti na ostvarivanje sljedećih ishoda učenja.

Studenti/polaznici će nakon aktivnog sudjelovanja na radionici *Razvoj i osnaživanja kritičkog donošenja odluka* moći:

- ✓ Objasniti koncept kritičkog donošenja odluka
- ✓ Usporediti kritičko i nekritičko donošenje odluka
- ✓ Identificirati probleme o kojem se odluka donosi
- ✓ Generirati i vrednovati različita rješenja problema te navesti razloge (opravdanja) na temelju kojih su rješenja predložena
- ✓ Donijeti argumentiranu odluku
- ✓ Primijeniti kritičko donošenje odluka u okviru svoje struke

Važno je da radionica kritičkog donošenja odluka temelji na poučavanju za kritičko mišljenje i svim njegovim odrednicama ranije opisanim u ovome priručniku. Jedna od aktivnosti radionice svakako treba uključivati zadatke za studente koji će pratiti predložak kritičkog donošenja odluka koji sijedi.

Kritičko donošenje odluka - Predložak⁵

KRITIČKO DONOŠENJE ODLUKA
Identificirajte problem o kojem se odluka donosi.
Prikupite relevantne informacije o problemu iz pouzdanih izvora informacija.
Generirajte različita rješenja problema i istaknite razloge (opravdanja) na temelju kojih su rješenja predložena.
Navedite pozitivne (<i>pro</i>) i negativne (<i>contra</i>) strane predloženih rješenja.
Donesite odluku na temelju argumenata, odaberite najbolje rješenje na temelju opravdanih razloga.

⁵ Predložak je nastao prema određenju kritičkog donošenja odluka u kontekstu školskog vođenja autorica Buchberger i Kovač (2017).

Primjer organizacija učenjem zalaganjem u zajednici

Razvoj i osnaživanje učenja kroz aktivnost, iskustvo i rad studenata, svakako doprinosi njihovoj većoj spremnosti da odgovore zahtjevima i dinamici svijeta rada. Učenje zalaganjem u zajednici je primjer učenja kroz aktivnost, iskustvo i rad, a predstavlja model koji se temelji na integraciji kurikuluma i aktivnog angažmana studenata u zajednici s ciljem njihova boljeg razumijevanja sadržaja nastavnih predmeta, ali i potreba i problema zajednice. Učenje zalaganjem u zajednici uključuje - suradnički odnos studenta i zajednice; isticanje važnosti kako profesionalnog i osobnog razvoja studenta, tako i brige za zajednicu; isticanje važnosti kako potreba i problema zajednice tako i adekvatnih rješenja; ravnotežu između ishoda učenja na nastavnim predmetima i ishoda djelovanja u zajednici; te konačno uravnoteženost konteksta nastavnog programa, zajednice i učenja studenata (Ćulum i Ledić, 2010; Ćulum, i Jelenc, 2015).

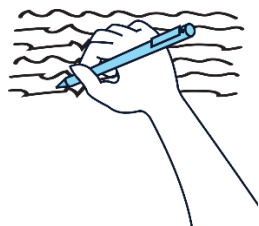
U nastavku teksta predlažu se aktivnosti učenja zalaganjem u zajednici koje može provoditi Centar za karijere kao posrednik u uspostavi kontakata i suradnje između studenata, nastavnika i zajednice (potencijalnih poslodavaca).

Učenje zalaganjem u zajednici
Aktivnosti Centra za karijere
Izraditi bazu/listu suradnika (potencijalnih poslodavaca) u zajednici otvorenih za primanje studenata koji bi bili uključeni u njihove aktivnosti kako bi učili zalaganjem u zajednici.
Izraditi jasne obveze i dužnosti suradnika (potencijalnih poslodavaca) uključenih u proces učenja zalaganjem u zajednici: Izrada plana aktivnosti za studente. Određenje benefita koje studenti ostvaruju kroz uspostavljenu suradnju (s naglaskom na razvoj profesionalnih kompetencija).

<p>Određenje benefita koje suradnik (potencijali poslodavac iz javnog, poslovnog ili civilnog sektora⁶) ostvaruje kroz uspostavljenu suradnju.</p>
<p>Izraditi bazu/listu nastavnih predmeta sa studija i nositelja nastavnih predmeta koji bi uvrstili u opise predmeta/izvedbene programe učenja zalaganjem u zajednici.</p>
<p>U suradnji s nastavnicima (nositeljima nastavnih predmeta) odrediti kompetencije, broj ECTS-a i obveze studenata uključenih u proces učenja zalaganjem u zajednici:</p> <p>Određenje kompetencija (ili ishoda učenja) koje će studenti steći uključivanjem u aktivnosti učenja zalaganjem u zajednici za pojedini nastavni predmet.</p> <p>Određenje broja ECTS-a koje će studenti steći uključivanjem u aktivnosti učenja zalaganjem u zajednici za pojedini nastavni predmet. .</p> <p>Odrediti obveze studenta uključenih u proces učenja zalaganjem u zajednici (npr. pisanje izvještaja ili dnevnika učenja zalaganjem u zajednici, ...) za pojedini nastavni predmet.</p>
<p>Organizirati prezentacije primjera dobre prakse učenja zalaganjem u zajednici (za studente, nastavnike, potencijalne poslodavce, širu javnost,).</p>

⁶ Posebno valja naglasiti da benefiti koje mogu ostvariti suradnici uključivanjem u aktivnosti učenja zalaganjem zajednici ne smiju biti usmjereni na ostvarivanje profita. Benefiti moraju biti usmjereni na neprofitnu dobrobit koju suradnik u kontekstu dobrobiti šire zajednice takvom međusobnom suradnjom javnog, poslovnog i civilnog sektora može ostvariti.

Prostor za bilješke i ideje

Literatura

- Aćimović, M. (1995). Oblici protekcionizma u međunarodnoj razmjeni. *Tourism and hospitality management*, 1, 1, 9-21. Preuzeto 27.10.2020. s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=269331
- Barnett, R. (1997). *Higher Education: A Critical Business*. Buckingham: SRHE & OUP.
- Benge Kletzien S., Cota, Bekavac M., Vizek Vidović, V. (2002). *Aktivno učenje i ERR okvir za poučavanje*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Benge Kletzien S., Cota, Bekavac M., Grozdanić V. (2003). *Suradničko i iskustveno učenje*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Bjelanović Dijanić, Ž. (2012). Neke metode za razvoj kritičkog mišljenja učenika po ERR sustavu. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 19, 1, 163-179. Preuzeto 15.10.2020. s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=139454
- Brookfield, S. D. (2012). *Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions*. San Francisco: Jossey Bass.
- Buchberger, I. (2012). *Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja*. Rijeka: Universitas. Preuzeto 15.10.2020. s http://www.universitas.hr/wp-content/uploads/2013/02/Buchberger_Kriticko-misljenje_-_prirucnik.pdf
- Buchberger, I. *Poučavanje za kritičko mišljenje: generički model za nastavnike i edukatore* (rad prihvaćen za publiciranje u okviru završnog izvještaja s konferencije Contemporary Themes in Education u organizaciji Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, 2019.)
- Buchberger, I. i Kovač, V. (2017). Kritičko donošenje odluka u kontekstu školskog vođenja. *Život i škola*, 63(1), 29-40.
- Ćulum, B. i Ledić, J. (2010). Učenje zalaganjem u zajednici - integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija za socijalnu politiku*, 17, 1, 71-88. Preuzeto 5.11.2020. s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=75222
- Ćulum, B. i Jelenc, L. (2015). *Učenje zalaganjem u zajednici: prikaz modela, iskustava i smjernica za primjenu*. Preuzeto 5.11.2020. s <https://drive.google.com/file/d/0BzZD0yoikcCsMUswcEFUeFJOWEU/view>

- Ennis, R. H. (2011). *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*. Preuzeto 21. siječnja 2020. s https://education.illinois.edu/docs/default-source/faculty-documents/robert-ennis/thenatureofcriticalthinking_51711_000.pdf?sfvrsn=7bb51288_2
- Facione, P. A. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. Research Findings and Recommendations*. Preuzeto 14. ožujka 2017. s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED315423.pdf>
- Freire, P. (2002). *Pedagogija obespravljenih*. Zagreb: ODRAZ – Održivi razvoj zajednice.
- Klooster, D. (2002). Što je kritičko mišljenje? *Metodički ogledi*, 9, 2, 87-95.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in Education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paul, R., Binker, A.J.A., Martin, D., Vetrano, C. i Kreklau, H. (1989). *Critical Thinking Handbook: 6th-9th Grades. A Guide for Remodelling Lesson Plans in Language Arts, Social Studies, & Science*. Preuzeto 23. travnja 2019. s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED308481.pdf>
- Scriven, M. i Paul, R. W. (1987). *Defining Critical Thinking - 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform*. Preuzeto 21. siječnja 2020. s <https://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766>
- Shim, W. i Walczak, K. (2012). The impact of faculty teaching practices on the development of students' critical thinking skills, *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 24, 1, 16–30. Preuzeto 18. lipnja 2019. s <https://pdfs.semanticscholar.org/546e/2c459664b51c67725ffa3aa6117ab421e415.pdf>
- Steele, J., Meredith, K. S., Temple, C. i Walter, S. (2001). *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje: okvirni sustav kritičkog mišljenja u cjelini nastavnog programa (vodič kroz projekt I)*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Steele, J., Meredith, K. S. i Temple, C. (2001a). *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje: metode za promicanje kritičkoga mišljenja (vodič kroz projekt II)*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Vizek Vidović, V., Benge Kletzien, S. i Cota Bekavac, M. (2002). *Aktivno učenje i kritičko mišljenje u visokoškolskoj nastavi: Aktivno učenje i ERR okvir za podučavanje*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.